

Леонід ОСАВОЛЮК,
*Надзвичайний і Повноважний Посланник,
Тимчасовий повірений у справах України
в Російській Федерації (2005–2006 рр.),
Посол з особливих доручень
Міністерства закордонних справ України,
радник ректора Державного податкового університету*

ЯК БОРОЛИСЬ І ЧОМУ ВТРАТИЛИ УКРАЇНСЬКІ АКВАТОРІЇ АЗОВСЬКОГО МОРЯ І КЕРЧЕНСЬКОЇ ПРОТОКИ

Анотація. У статті детально описуються підготовка та хід переговорів України з російською федерацією щодо розмежування Азовського моря і Керченської протоки, які відбулись у грудні 2003 року. Розкрито роль та тиск А. Орла щодо візи автора як представника МЗС України на прийняття російського варіанту проекту договору між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки. Вказано на низку правок у російському проекті договору, які запропонував автор.

Окреслено переговори з російською стороною у м. Керч. Проаналізовано зусилля А. Орла та В. Медведчука переконати автора поставити підпис на російському варіанті проекту договору, щоб не зривати переговорний процес. Відзначено і позицію Президента України Л. Кучми, який заявив, що без візи МЗС України жоден документ підписаним не буде.

За результатами складних переговорів вдалось добитись згоди росії на розмежування Азовського моря лінією державного кордону, щодо Керченської протоки прийшли до «туманного» формулювання про майбутню угоду. Більше того, було гарантовано свободу судноплавства для військових кораблів і торговельних суден обох держав в Керченській протоці і Азовському морі, а також дозвоільне судноплавство для торговельних суден третіх держав.

Зазначено, що після підписання договору росія почала затягувати та блокувати переговори про делімітацію Азовського моря та Керченської протоки. Більше того, зважаючи на безперспективність щодо ратифікації договору росією, у МЗС було підготовлено проект Закону України «Про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону України», де передбачалось оголосити територіальне море України в Азові шириною 12 морських миль. Даний законопроект через агресивну протидію

росії і роботу «п'ятої колони» в Україні, так і не був винесений у друге читання законопроект у Верховну Раду.

Наголошується на необхідності повернутись до даного законопроекту, прийняття якого, зважаючи на відповідність міжнародному морському праву, стане серйозною протипагою «законодавству» росії щодо включення територій України до складу рф.

Ключові слова: російсько-українські переговори, Азовське море, Керченська протока, міжнародне морське право, законопроект.

23 грудня 2003 рік.

У Києві — тріскучі морози, вечоріє. У кабінеті заступника Секретаря РНБО України Сергія Пирожкова готуємо проект директиви делегації України на переговори з Румунією про розмежування континентального шельфу і виключної економічної зони в Чорному морі навколо острова Зміїний.

Річ у тім, що у зв'язку з підписанням 17 червня 2003 року Договору між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань і відповідно до Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією, а також додаткової Угоди до нього у формі обміну листами між міністрами закордонних справ від 2 червня 1997 року, сторони зобов'язались провести делімітацію континентального шельфу та виключних економічних зон протягом 2 років й укласти відповідну угоду. Якщо ж укласти її не вдасться — будь-яка зі сторін може передати справу до Міжнародного суду ООН. Це власне і трапилось 2004 року, коли Румунія звернулась до Міжнародного суду ООН як до третейського.

Близько 19 години пролунав дзвінок від Міністра закордонних справ Костянтина Грищенка, який невдоволеним тоном наказав забути про румунський напрямок і негайно розпочати підготовку до переговорів з росією про розмежування Азовського моря і Керченської протоки. «Переговори відбудуться завтра у Керчі, делегацію очолює Президент України. Вас внесено до її складу, виліт з Борисполя о 6:00», — резюмував міністр.

Моє запитання — чому я, а не міністр або хоч би один із його заступників — так і залишилося без відповіді. Згідно з наявним протоколом, до складу президентських делегацій завжди входив міністр закордонних справ, а до прем'єрських — заступник міністра.

Після візиту до МЗС і підготовки необхідних матеріалів, додому я дістався майже о 21 годині — і почав готувати сорочки для відрядження.

О 21:30 зателефонував міністр і наказав негайно прибути до Адміністрації Президента України, де на мене з нетерпінням очікує сумнозвісний заступник глави Адміністрації Анатолій Орел.

Поведінка А. Орла була доволі дивною і підозрілою. Хвилин з десять він розповідав, що переговори є надзвичайно вагомими для нашої держави, й очікують, що вони будуть дуже напруженими; про те, що в Адміністрації

мене високо цінують, а тому МЗС ухвалило рішення внести до складу делегації саме мене. Я погодився щодо важливості переговорів і запевнив про свою готовність узяти в них участь.

Перейшовши на «ти», А. Орел поінформував, що Віктор Володимирович (Медведчук) і Леонід Данилович (Кучма) є на робочих місцях і очікують на мою візу як представника МЗС на російському варіанті проекту Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, який нещодавно передав посол росії Віктор Чорномирдін.

Саме цей договір завтра мали б підписати Л. Кучма і в. путін у Керчі.

Підсуваючи мені цей текст, А. Орел просить завізувати його, не читаючи останньої сторінки, де вже є візи причетних міністерств і відомств України.

Висловивши своє здивування, чому за основу взято саме російський варіант договору, я заявив, що маю детально з ним ознайомитися.

Раптом поведінка А. Орла різко змінилася: він перейшов знову на «ви» і заявив, що Віктор Володимирович і Леонід Данилович не можуть довго чекати, «їм завтра рано вставати».

Після уважного ознайомлення із запропонованим текстом договору, я наголосив, що він є неприйнятним для нашої держави, тому я не можу його завізувати.

Втративши дар мови, А. Орел схопив папери і помчав до Медведчука. За якийсь час повернувся і знову лагідним голосом передав особисте прохання Віктора Володимировича завізувати російський текст. Ба більше, натякнув, що в Адміністрації лежать мої документи на призначення у закордонне відрядження на високу посаду. Дуже він акцентував, що в москві зараз чекають погоджений текст, мовляв, від цього залежить, чи приїде путін на переговори. Також додав, що Віктор Володимирович і Леонід Данилович не покинуть Банкової, поки проект договору не буде завізовано.

У відповідь я звернув увагу А. Орла на найбільш неприйнятні для України положення в російському тексті, а саме:

- назву договору «про співробітництво» має бути змінено на «розмежування і делімітацію»;
- Азовське море і Керченська протока не підлягають розмежуванню лінією українсько-російського державного кордону;
- позбавлення українського Керченського торговельного порту існуючого права регулювати судноплавство в українській частині Керченської протоки (так званим Керч-Єнікальським судноплавним каналом);
- заборона іноземним торговельним суднам користуватися свободою судноплавства в Азовському морі і Керченській протоці, що суперечить міжнародному морському праву;

— заборона військовим кораблям НАТО проходити Керченською протокою і заходити в Азовське море.

Повідомивши В. Медведчуку, заступник глави Адміністрації Президента запропонував викласти ці положення на папері для доповіді президенту, а після цього їх було надіслано до Москви.

Близько 4 години ночі мені дозволили покинути Адміністрацію, а о 6:00 я прибув в аеропорт.

Після вильоту Леоніда Кучми до Сімферополя для зустрічі путіна, делегація України бортом №2 відбула до Керчі. Там ми розмістились у приміщенні міської ради, делегація росії прибула паромною переправою через Керченську протоку, а президенти України і рф — гелікоптерами із Сімферополя. Л. Кучма і в. путін розташувалися в кабінеті голови міськради, глави адміністрацій президентів В. Медведчук і д. медведев — у приймальній голови ради, а інші члени делегацій — в різних кабінетах.

Мене дещо здивував склад російської делегації, до якої увійшли близько десяти представників мзс рф: перший заступник міністра, директори департаментів, послали з особливих доручень тощо, тоді як від МЗС України був лише один дипломат.

В. путін з порога заявив, що пропозиції України для нього є неприйнятними, і він підпише лише свій варіант договору. В. Медведчук, А. Орел і д. медведев в один голос почали наполягати на тому, що потрібно погодитись із путіним, щоби не зірвати переговори.

Мене ще раз насторожила така дивна поведінка Медведчука і Орла, які повністю були на боці медведева, а отже, довелось воювати на два фронти.

Не отримавши від мене візи, В. Медведчук та його візаві пішли доповідати президентам і вмовляти Л. Кучму погодитись із в. путіним та підписати договір.

Якою було несподіванкою, яка згодом переросла в повагу і гордість за нашого президента, коли він заявив, що без візи МЗС України жоден документ підписано не буде.

Відтак мене і першого заступника мзс росії валерія лоциніна запросили до приймальні, де розпочались предметні переговори. Як і раніше, В. Медведчук і А. Орел були на боці росії, а д. медведев вимагав від мене пояснень «доктору юридических наук расейской федерації, что не устраивает Україну в расейской пазиції».

Коли сторони зайшли в глухий кут, я запропонував передати справу про делімітацію Азовського моря і Керченської протоки до Міжнародного суду ООН, на що медведев почав кричати про дружбу братніх народів і що росія ніколи на це не погодиться.

Переговори проходили з криками та скандалами, президенти зачинились у кабінеті і до делегацій не виходили. Невдовзі вони повідомили,

що ідуть обідати, однак інші мають продовжити перемовини. Медведєв поскаржився, що «тут все согласни, только адін Осаволюк протів». Президент України посміхнувся і повів путіна на обід.

Я періодично доповідав міністру К. Грищенку про результати переговорів і намагався почути його позицію, але отримав лише пораду «не заїдатись із Медведчуком».

За підсумками переговорів вдалося досягнути головного — згоди росії на розмежування Азовського моря лінією державного кордону.

Що стосується Керченської протоки, то задовольнилися лише туманним формулюванням про майбутню угоду та гарантували свободу судноплавства для військових кораблів і торговельних суден обох держав у Керченській протоці та Азовському морі, а також дозвільне судноплавство для торговельних суден третіх держав.

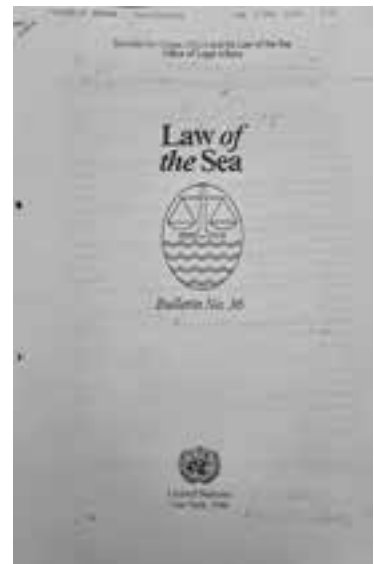
Не вдалося домовитися про свободу візитів військових кораблів третіх держав до портів України або росії, а лише за спільною згодою обох договірних сторін, що фактично унеможливлювало їх.

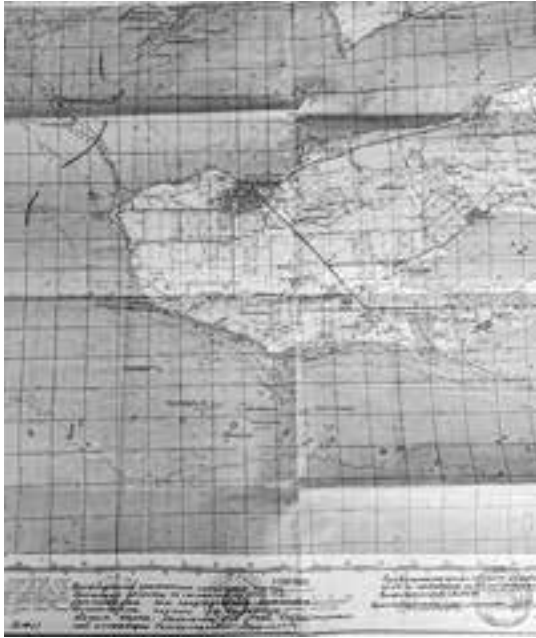
Відразу після підписання договору росія почала всіляко затягувати і блокувати переговори про делімітацію Азовського моря та Керченської протоки.

Протягом року парламент росії ухилявся від ратифікування договору, постійно зривав переговори або ж перетворював їх на порожню балаканину, чинив спроби дезавувати основні домовленості в Керчі.

Розуміючи безперспективність згоди росії на розмежування Азово-Керченської акваторії, в МЗС було підготовлено проект Закону України «Про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону України». Він передбачав оголошення територіального моря України в Азові завширшки 12 морських миль, а це б відповідало статті 3 Конвенції ООН з морського права, в якій зазначено, що «кожна держава має право встановлювати ширину свого територіального моря». Воно й буде складовою частиною території цієї держави.

Мені довелося неодноразово виступати на засіданнях комітетів Верховної Ради України, які загалом підтримували цей законопроект. Ба більше, його навіть було схвалено на засіданні Кабінету Міністрів України і Верховної Ради у першому читанні. На жаль, через агресивну протидію росії і нашої «п'ятої колони», яка намагалася встановити авторів цього законопроекту, на друге читання він так і не потрапив.

6 червня 2008 року Президент України Віктор Ющенко після візиту до Соловецького монастиря літав до Санкт-Петербурга на засідання глав держав СНД.

В президентському літаку я сидів поруч із близьким до В. Ющенка впливовим народним депутатом Іваном Плющем і впродовж усього польоту переконував його, як важливо винести на друге читання Верховної Ради законопроект, інакше є загроза повністю втратити Азов і Керченську протоку. Він усе розумів і навіть обіцяв, але, мабуть, не вистачило сил.

А невдовзі настав 2014 рік...

Однак, гадаю, що і зараз не пізно повернутись до згаданого вище законопроекту. Сьогодні ще актуальнішим є питання встановлення і затвердження на законодавчому рівні ширини територіального моря, тобто території України в Чорному морі (зокрема і навколо півострова Крим), в Азовському морі та в Керченській протоці.

Це, серед іншого, стало б вагомою протиположністю «законодавству» Росії щодо внесення територій України до складу РФ. А надто, коли міжнародне морське право на нашому боці.

Ще 1998 року в бюлетені №36 Департаменту ООН з морського права чітко позначено ширину територіального моря, яку має оголосити Україна в Чорному та Азовському морях.

Такі ж дії варто застосувати й щодо Керченської протоки та законодавчо підтвердити лінію державного кордону з РФ, яку було встановлено ще за радянської доби.

Усе це чітко описано у вищезазначеному законопроекті, який так і не зміг ухвалити колишній склад Верховної Ради України до 2014 року.

Може, нинішній зуміє. Чекатимемо...

Leonid OSAVOLIUK,
*Envoy Extraordinary and Plenipotentiary, Chargé d’Affaires of Ukraine
in the Russian Federation (2005–6), Ambassador-at-Large
of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*

HOW UKRAINE LOST AND FOUGHT FOR THE WATERS OF THE SEA OF AZOV AND THE KERCH STRAIT

Abstract. The article provides a detailed account of the preparation and course of negotiations between Ukraine and the Russian Federation on the delimitation of the Sea of Azov and the Kerch Strait, which took place in December 2003. It highlights the role and pressure exerted by A. Orel regarding the author’s visa as a representative of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine to accept the Russian version of the draft agreement between Ukraine and the Russian Federation on cooperation in the use of the Sea of Azov and the Kerch Strait. The article specifies several amendments to the Russian draft agreement proposed by the author.

It outlines the negotiations with the Russian side in the city of Kerch. The author analyses the efforts of A. Orel and V. Medvedchuk to convince him to sign the Russian version of the draft agreement to avoid derailing the negotiation process. Additionally, he emphasises President of Ukraine L. Kuchma’s stance, asserting that he insisted on requiring a visa from the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine before signing any document.

Following complex negotiations, Ukraine successfully obtained Russia’s agreement to delimit the Sea of Azov along the state borderline while reaching a ‘vague’ formulation regarding a future agreement concerning the Kerch Strait. Furthermore, the negotiators established freedom of navigation for military and commercial vessels of both states in the Kerch Strait and the Sea of Azov and permitted navigation for commercial vessels of third states.

The article highlights that after signing the agreement, Russia started delaying and blocking negotiations on the delimitation of the Sea of Azov and the Kerch Strait. Moreover, considering the lack of prospects for Russia’s ratification of the agreement, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine prepared a draft Law of Ukraine ‘On the Internal Waters, Territorial Sea, and Adjacent Zone of Ukraine’, which proposed declaring Ukraine’s territorial sea in the Sea of Azov to be 12 nautical miles wide. However, the Verkhovna Rada never advanced this draft law to a second reading due to aggressive opposition from Russia and the influence of the fifth column in Ukraine.

The article stresses the need to return to this draft law, the adoption of which, given its compliance with international maritime law, would serve as a significant counterbalance to Russia’s ‘legislation’ regarding the inclusion of Ukrainian territories into the Russian Federation.

Keywords: Russian-Ukrainian negotiations, Sea of Azov, Kerch Strait, international maritime law, draft law.